

Sejle ned ad åen - i Sønderjylland

INDHOLD

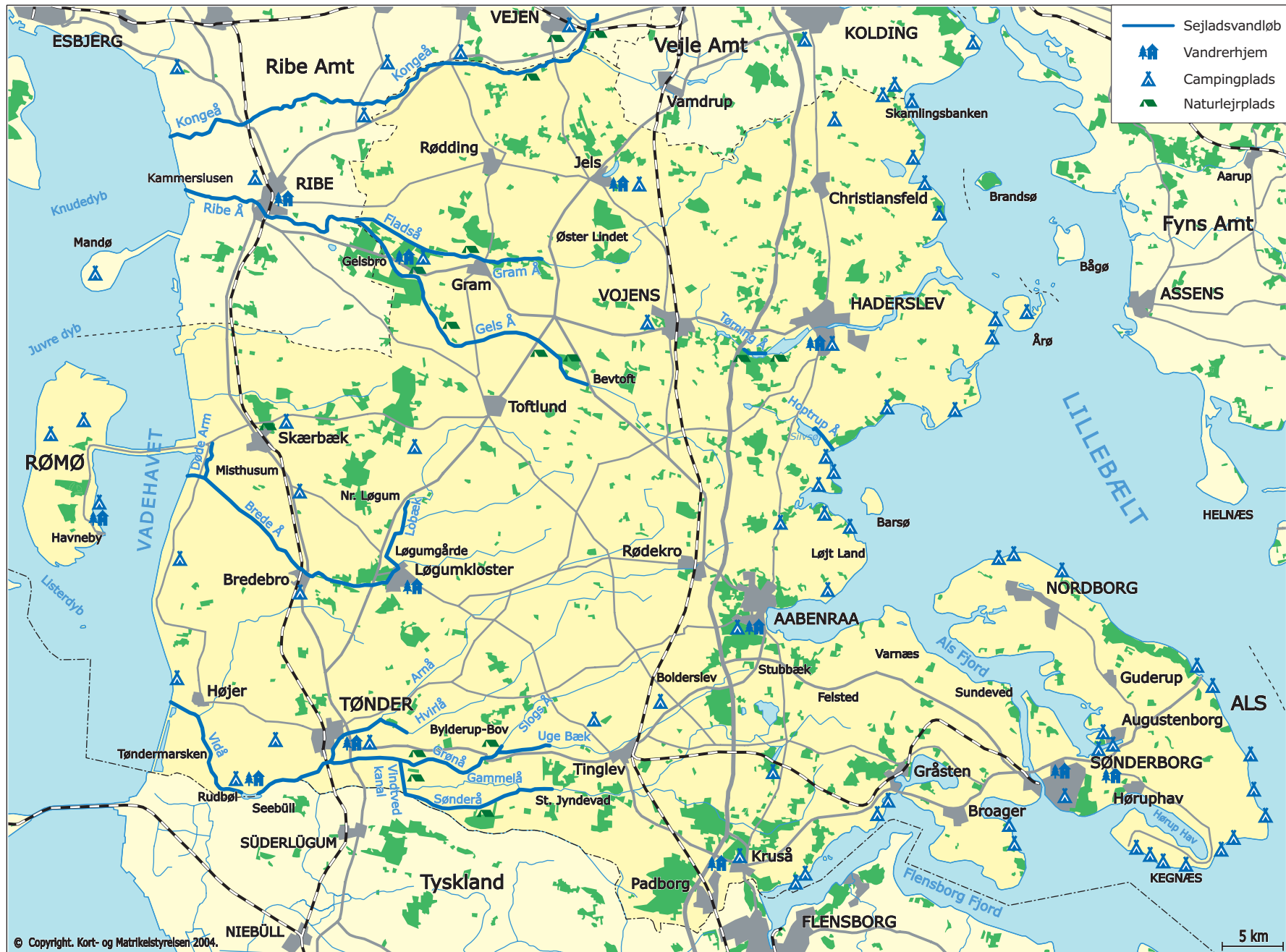
UD PÅ ÅEN	3
NATUREN OG ÅEN	4-5
DYRE- OG PLANTELIVET LANGS ÅEN	6-9
RÅD OM KANOSEJLADS	10-13

KORTOPSLAG:

KONGEÅ	14-17
GRAM Å - FLADSÅ	18-21
GELS Å	22-25
BREDE Å	26-31
VIDÅ - HVIRLÅ	32-35
GRØNÅ	36-39
SØNDERÅ	40-43
TØRNING Å	44-45
HOPTRUP Å	46-47

ALMINDELIGE REGLER FOR SEJLADS	48-49
REGLER FOR BENYTTELSE AF TELTPLADSER	50
FÆRDSEL I NATUREN	51

OVERSIGTSKORT

Ud på åen

En kanotur kan være en helt anderledes naturoplevelse, hvor man kommer tæt på naturen. Det hele bliver oplevet i et nyt perspektiv siddende dybt i en kano, fiskene svømmer fredeligt og roligt rundt under den stille flydende båd og ænderne opdager ikke kanosejlerne, før de er meget tæt på. De bliver uforstyrret ved med at snadre rundt i bredden med deres ællinger, indtil de pludselig svømmer 30 meter længere ned ad åen og lader det hele gentage sig øjeblikket efter.

Hvad er mere afslappende end at flyde stille og roligt ned ad strømmen en varm sommerdag? Men en kanotur kan så sandelig også være udfordrende. I en strid vestenvind kan det være et rent knoklearbejde at padle gennem Magisterkog og over Rudbøl Sø, og de mange stryg på den øverste del af Gelså kan sagtens udfordre en øvet kanosejler.

I Sønderjylland er det tilladt at sejle på nogle af de større vandløb, mens andre er forbeholdt lystfiskerne. Sejladsen er reguleret, dels for at tage hensyn til dyre- og plantelivet, dels for at tage hensyn til de forskellige fritidsinteresser, der er knyttet til vandløbene.

Bortset fra Vidå, hvor der gælder særlige regler, er det kun tilladt at sejle i robåde, kanoer og kajaker, og på nogle strækninger kan der være begrænsninger i det tidsrum, man må sejle, ligesom der er begrænsninger i antallet af kanoer, der må udlejes.

Du kan altså enten leje en kano eller sætte din egen kano i vandet. Du kan også tage med på en arrangeret kanotur. Her lærer du, hvordan du skal forholde dig, når du padler i de sønderjyske åer.

De strækninger, hvor det er tilladt at sejle, er beskrevet i et særligt sejladsregulativ, men er også beskrevet mere "brugervenligt" i dette hæfte.

Med hæftet vil vi gerne give dig lyst og inspiration til at få en god oplevelse på kanoturen. Hæftet beskriver sejladsruterne og fortæller om de ting, du kan opleve på den enkelte rute. Det fortæller om forhindringer, om steder, hvor det er tilladt at gå i land, om teltpladser og velegnede rastepladser. Hæftet giver dig et indblik i reglerne, så du kan sejle uden at genere andre, og det fortæller om den natur og kulturhistorie, du kan møde undervejs.

*Sønderjyllands Amt
ønsker dig en god tur*

Naturen og åen

Sønderjylland har mange dejlige og forskelligartede vandløb. En kanotur på Gram Å giver en oplevelse af at være i nærkontakt med åen og den omgivende natur, mens en kanotur på Vidå er en oplevelse af de store vidder i marsklandet.

Vandskellet

Det sønderjyske vandskel ligger langt mod øst. Det følger en linje, der går fra Padborg og tæt forbi Aabenraa og Vojens. Den vanddråbe, der falder vest for denne linje, har meget lang vej til udløbet i Vadehavet, og vandløbet vokser sig stort og sindigt, fordi det afvander et stort område. Den vanddråbe, der falder længere mod øst, har derimod kort vej til havet, og vandløbet bliver derfor kort og livligt. Det har væsentligt større fald pr. km, og det risler over sten og grus.

Regulering

De sønderjyske vandløb er også forskelligartede fordi nogle strækninger er regulerede med lange kanalagtige forløb, mens andre løber i deres naturlige leje, og andre igen har fået deres slyngede forløb tilbage efter en periode med regulering. En kanotur ad f.eks. Gels Å eller Brede Å giver et godt indtryk af denne forskel.

Åslyng

Det mest varierede vandløb har vi, hvor åen slynger sig naturligt. Her er der turbulens i vandet, der bliver mere iltrigt, fordi det kommer mere i kontakt med luftens ilt. Med mere ilt i vandet kommer der et rigere liv i åen. Åslyngerne er også med til at flytte åens forløb i landskabet. I "ydervinget", hvor strømmen er kraftig, æder åen lige så stille af brinken, mens der bliver aflejret materiale i "indersvinget", hvor strømmen er svag. Det har også betydning for kanosejleren, fordi der bliver dybt og god medstrøm i "ydervinget", når man sejler ned ad åen, mens der bliver lavvandet og ingen strøm i "indersvinget".

Enge

En å, der løber i sit naturlige leje, er omgivet af enge. Når vandstanden i åen stiger, bliver engene oversvømmede, og der udvikler sig et meget rigt dyre- og planteliv. Engene er samtidigt gode naturlige rensningsanlæg, der giver renere vand i åen, bl.a. fordi nitrat bliver omsat til luftformigt kvælstof.

Bræmmer

Der skal være 2 meter dyrkningsfri bræmmer langs de fleste af vores vandløb. Bræmmerne er vigtige, fordi de danner et godt filter mellem de omgivende marker og vandløbet. De er også vigtige, fordi de giver et rigere dyre- og planteliv i og langs åen. Mange vandløbsdyr er helt afhængige af bræmmerne, som de bruger i deres livscyklus. Samtidig er mange af de insekter, der er afhængige af bræmmerne, vigtig føde for åens fisk.

Dyre- og plantelivet langs åen

Båndet pragtvandnymfe. Ved første øjekast kunne man godt tro, at det farvestrålende insekt er en sommerfugl, men det er faktisk en guldsmed. Hannen har en metallisk skinnende krop og vinger med et flot blåt tværbånd, mens hunnen er mere brunlig eller bronzefarvet.

En meget iøjnefaldende fugl ved åen er fiskehejren. Den står stolt og knejsende ved bredden, når den er på fiskefangst.

Brudelys er en meget smuk plante, der står enkeltvis ved bredden af åen og lyser op med sine rødlige blomster. Planten kan også vokse ude midt i åen, men så blomstrer den ikke.

Sommeren igennem danner vandranunkel frodige tæpper på åen. De ligner næsten sne-drivers, når de står i fuldt flor med deres kridhvide blomster. Vandranunkel har runde flydeblade, der, som navnet siger, flyder på åens overflade. Men den har også trådformede blade under vandet, de såkaldte gælleblade.

Gul iris vokser vildt langs åerne og blomstrer i juni-juli med store gule blomster, som er meget specielt indrettet og tilpasset bestøvning ved forholdsvis store og tunge insekter som humlebier.

Verdens sjældneste fisk er snæblen. I 1980'erne var der kun en lille bestand tilbage i Vidå. Derfor arbejder Sønderjyllands Amt og Ribe Amt med at genoprette tilfredsstillende levevilkår for snæblen.

I mange år har odderen været forsvundet fra Sønderjylland, men Sønderjyllands Amt har gjort en del for at få den tilbage. Arbejdet har båret frugt, og nu kan man jævnligt observere spor efter odderen langs nogle af vores åer. Odderen er dog ret sky, så det er ikke let at få selve dyret at se.

Den meget kraftige plante, grenet pindsvineknop, har sit navn efter blomsterstandene, der har "pigge" strittende ud til alle sider. Det er en plante, der især trives godt i de nedre åløb.

Den lille skrigblå fugl ser man næsten kun som en "blå streg i luften". Men med lidt held og en god iagttagelsesevne kan man få den flotte lille fugl at se, mens den sidder og fisker. På en lille gren, der hænger ud over vandet, sidder den og venter på sin chance.

Isfuglen yngler i en skrænt ned til åen, hvor den har gravet en lang gang ind til sin redehule.

Foto: Klaus Dichmann

De forskellige gåsearter er svære at kende fra hinanden, men ser du en gås på din kanotur, er det næsten sikkert, at det er en grågås. Det er nemlig stort set den eneste gås, der yngler i Danmark. Grågåsen er en sjov fugl, der hele tiden gør opmærksom på sig selv ved sin højlydte skræppen.

Ligesom flere af åens andre planter har pilblad flere typer af blade. Den nøjes imidlertid ikke med to slags, men har hele tre slags blade: båndformede undervandsblade, langstilkede flydeblade og de pilformede luftblade, der har givet planten navn. I Danmark vokser pilblad især i de store vestjyske åer og i den sønderjyske marsk - andre steder er den sjælden.

De to mest iøjnefaldende dagsommerfugle, vi ser på kanaturen, er nok tidselsommerfugl og admiral. Det er faktisk slet ikke danske arter, idet de er såkaldte træksommerfugle, der ikke overvintrer i Nordeuropa, men kommer flyvende hertil sydfra hver sommer.

Råd om kanosejlds

- Pak kanoen, mens den ligger på land.
- De tungeste ting skal ligge nederst og helst fremme i kanoens forreste tredjedel.
- En stor madpakke og godt med vand samt kaffe eller te er helt nødvendigt.
- Ekstra tøj (det kan jo blive vådt) pakkes i en vandtæt pose.
- Bind bagagen fast til kanoen.
- Brug redningsvest, der passer til din størrelse og vægt.
- Sæt kanoen i vandet uden passagerer.

Stig om bord en ad gangen - så vidt muligt bagerste passager først. Aftal på forhånd, hvem der sidder hvor. Jeg siger gerne, at den bagerste er »skipper«, da det er lettest at styre fra denne plads, mens den forreste er »motor«, da padling herfra giver god fremdrift. - For øvede kanosejlere, der bruger mere avancerede padleteknikker, er dette måske ikke helt korrekt, men for begyndere plejer det at være et godt udgangspunkt.

Når du stiger om bord, så tag en rask beslutning: Sæt foden midt i kanoen, lad det andet ben følge efter med det samme og sæt dig ned. På den måde undgår du at falde i vandet, allerede inden du starter.

Enkle padleteknikker

Høje personer skal vælge en lang padle, mens knap så høje personer skal vælge en kort. De fleste siger, at en padle skal nå til under hagen.

Tag fat midt på padlen med den ene hånd og hold den anden på t-grebet (eller knoppen).

En kano kan sejles i alle retninger. Retningen for fremdriften er et spørgsmål om, hvordan du og din makker i fællesskab trækker og skubber (skodder) i vandet.

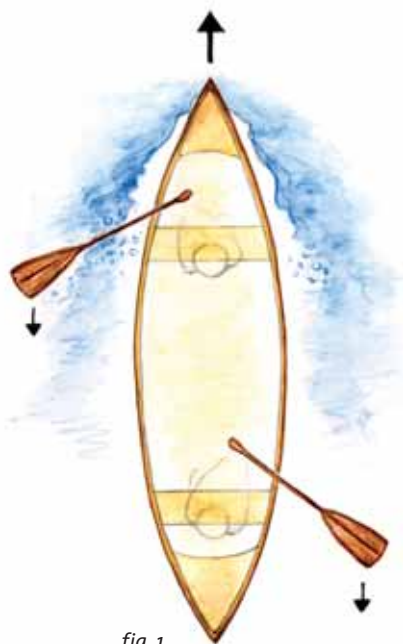

fig. 1

Fig. 1:
Padler man i hver sin side, sejler kanoen i princippet ligeud.

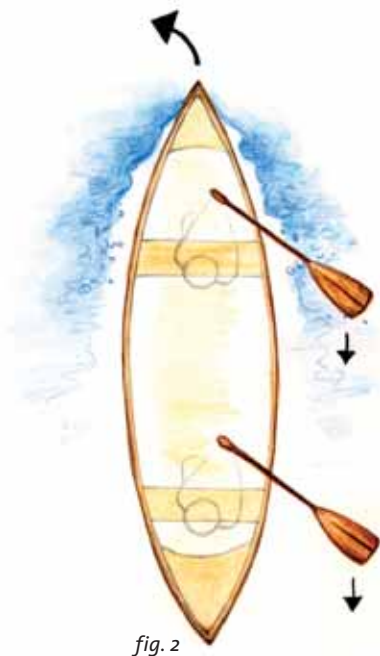

fig. 2

Fig. 2:
 Padler begge i styrbords (højre) side, drejer kanoen til bagbord (venstre).
 Og omvendt: Padler begge i bagbords side, drejer kanoen til styrbord.

På lige strækninger padler I som hovedregel i hver sin side.

Har du lidt træning, kan du med et styretag (J-tag) som bagerste mand i kanoen styre båden uden at skifte side med padlen.

Hvis I padler i venstre side (bagbord), drejer kanoen til højre (styrbord).

Hvis I padler i højre side (styrbord), drejer kanoen til venstre (bagbord).

Ved at skodde - dvs. holde padlen stille i vandet eller padle baglæns - drejer kanoen til samme side, som I holder padlen.

Skodder I i hver sin side, bremser kanoen uden at dreje.

Jo længere væk fra kanoen du trækker eller skodder, jo mere drejer kanoen, men det øger også risikoen for at blive meget våd.

fig. 3

Fig. 3:
 At skodde (dvs. padle mod sejlretningen) er meget effektivt.
 Skodder begge i bagbords (højre) side, drejer kanoen til styrbord.
 Og omvendt: Skodder begge i styrbords side, drejer kanoen til bagbord.

Fig. 4:

At bremse: Skodder man i hver sin side, standser kanoen uden at dreje.

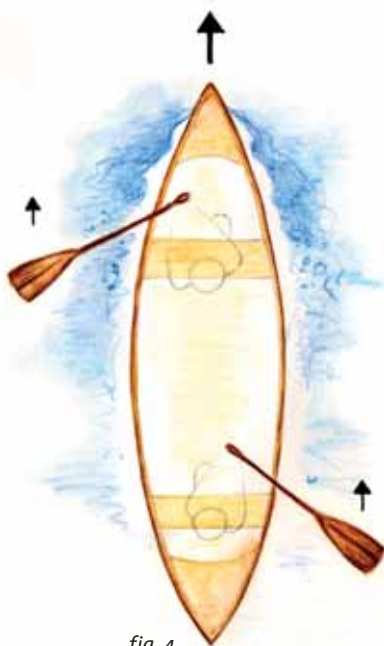

fig. 4

fig. 5

Fig. 5:

J-tag: Et tag, der gør det muligt at sejle ligeud uden at skifte side hele tiden. Det kræver blot en smule øvelse.

Regler for sejlads

For at tilgodese så mange interesser som muligt har Sønderjyllands Amt delt vandløbene op i fiskerivandløb og sejladvandløb.

Kort fortalt er det sådan, at du ikke må sejle i fiskerivandløbene, for der skal lystfiskerne have fred og ro til at gå med fiskestangen.

På sejladvandløbene må du gerne sejle i din egen eller i lejet kano. Lystfiskerne må gerne fiske ved sejladvandløbene, men må så blot acceptere, at der kommer en kano stille og roligt flydende forbi en gang imellem.

Vi henstiller til kanosejlere og lystfiskere at udvise en høj grad af hensyn til hinanden.

Udlejning

Har du ikke en kano selv, kan du leje én. Udlejerne skal have særlig tilladelse fra amtet, og kanoen skal bære en mærkat fra amtet, der viser, at den er godkendt som udlejningsfartøj på den å, den sejler på. Se, hvem udlejerne er, på www.sja.dk

Institutionsejede fartøjer

Der gælder særlige regler for institutions-ejede fartøjer. Bl.a. skal de registreres hos vandløbsmyndigheden, og de må ikke udlejes, medmindre de er tilknyttet kvoteordningen for udlejningsfartøjer.

Se sejladsregulativet på www.sja.dk Kultur & Fritid - Naturoplevelser - Sejle ned ad åen.

Andre råd

En kanotur ad åen er først og fremmest en god naturoplevelse.

- Før padlen stille og roligt med lange seje tag.
- Stå ikke op i kanoen.
- Hold godt øje med forhindringer. Især lavthængende elhegn kan være svære at se.
- Bær redningsvest. Selvom der ikke er langt til kanten, bliver de fleste ret konfuse i det øjeblik, de falder i vandet, og det varer lidt, inden de igen kan orientere sig. - Måske for længe, hvis du ikke bærer vest.
- Tag hensyn til naturen og til de mennesker, der bor og færdes ved åen. Smid ikke affald i åen og lad være at støje.
- Naturen må gerne betrædes - og besejles - men det er kun tilladt at gå i land på de anviste steder, medmindre andet er aftalt med lods-ejeren.
- Teltslagning er kun tilladt på telt- og campingpladser.

Kongeå udspringer sydøst for Vamdrup og vokser sig stor på sin vej mod udløbet i

Vadehavet nord for Ribe. Kongeåen har et flot forløb gennem landskabet, og vandløbet ændrer sig markant på en kanotur fra øst til vest.

Åen er også interessant, hvis vi kigger på danmarkshistorien. Den gamle grænse fulgte nemlig Kongeåen på et langt stykke, inden den nuværende grænsedragning mod Tyskland trådte i kraft i 1920. Langs Kongeåen ligger der en perlerække af gravhøje.

På tur ad Kongeåen

En kanotur ad Kongeåen er en dejlig oplevelse. I starten er åen smal, og turen under høje gamle broer giver en spændende og intens oplevelse. Her kan du være heldig at se en hel familie af den sjældne bjergvipstjert med den ekstra lange vippende hale. Men Kongeåen vokser hurtigt og slynger sig forbi åbne marker og enge med orkideer og lyserøde trævlekrøner. Man kan undre sig over, hvordan åen kan vokse så hurtigt, selvom der ikke er særlig mange sidevandløb, men det skyldes, at mange af tilløbene er rørlagte.

Kanoturen på Kongeåen kan starte øst for Vejen, hvor man sejler et lille stykke ad Andst Å. Man må sejle hele strækningen til Kongeåslusen.

..... Sejls kun tilladt i perioden 15. maj - 31. dec.

Hærvejen

Før bilerne og jernbanen kom, gik Jyllands hovedvej langs vandskellet. Hærvejen bestod dengang af ydmyge grus- og hulveje. Der var ikke kun én vej - et netværk af mindre veje dannede tilsammen det, vi i dag kalder Hærvejen. Den blev befærdet af handlende i oksekærrer, studedrivere med deres dyr og fromme pilgrimme. I ufredstider var den hærenes naturlige marchvej - heraf navnet.

Mellem Knagemøllen og Frihedsbroen følger Hærvejens Vandrerute Kongeåen, og ved Frihedsbroen krydser den åen sammen med Hærvejens Cykelrute.

Knagemølle

Knagemøllen ligger idyllisk ved Kongeåen. Det var oprindeligt en benmølle, men den blev senere omdannet til kornmølle. I 1960 blev møllen og møllerboligen restaureret, og der er nu offentlig adgang til møllen.

Anna og K. M. Hermansens Plads 1

Den lille rasteplass ligger på Hærvejens Vandrerute. Her er det tilladt at sætte sig og drikke sin kaffe eller spise sin mad. Pladsen ligger højt i landskabet, og herfra er der en flot udsigt over ådalen. Her har gået flere gamle vejspor, bl.a. ses den såkaldte »sorte vej« som en fordybning i landskabet tæt ved pladsen.

Knagemøllen

Skodborghus

Voldstedet Skodborghus skimtes som en lav banke ved Kongeåen. Borgen var af beskedent størrelse og blev i 1500-tallet brugt til jagter og overnatninger, når kongen var på egnen.

Tidligere løb åen nord om borgen, men nu er åen reguleret på stedet, så den nu løber syd om det gamle voldsted. Det lille hus nord for broen er et gammelt toldhus, og ved vejen er der opført en mindemur.

Frihedsbroen 2

H. D. Kloppenborg havde en gård i Københoved. Da Kongeåen efter 1864 kom til at danne grænse, kom Kloppenborg til at bo på den tyske side. Men Kloppenborg var meget dansksindet, så derfor byggede han i 1870 det lille kampestenhus nord for åen. Når han så syntes, at det »blev for hedt« på den tyske side, kunne han gå over den lille bro til friheden. Derfor kaldte han huset for »Frihed« - deraf navnet »Frihedsbroen«.

Sejlsregler

På Kongeå er det tilladt at sejle på strækningen fra sammenløbet mellem Andst Å og Gamst Å til havslusen: i alt 49,9 km. Det er dog tilladt at starte sejlsæsonen i Gamst Å fra Søengvej.

Sejls på Kongeåen er kun tilladt i perioden 15. maj til 31. december.

På hele strækningen fra Søengvej til amtsgrænsen er det kun tilladt at sejle med strømmen. Det er tilladt at sejle i begge retninger mellem Jedsted Mølle og Vadehavet.

Sejlsregler i Ribe Amt, se www.natur.ribeamt.dk

Ved Anna og K. M. Hermansens Plads

Gode start- og slutsteder

Der er en god P-plads bag Knagemøllen, men her kan det være lidt besværligt at sætte kanoen i vandet.

Der er gode forhold til parkering og isætning af kanoer:

- ved **Frihedsbroen**. Parkering på rastepladsen syd for åen. Kanoen sættes i på den anden side af broen.
- ved **Foldingbro** fra rastepladsen ved Grænsevej
- ved **Villesbøl** fra rastepladsen ved landevejen.

Kaffeletter

- **Knagemølle**.
- **Anna og K. M. Hermansens Plads**, ca. 1 km vest for Knagemølle.
- **Frihedsbro**, rasteplads m. toilet syd for åen.
- **Foldingbro**, rasteplads ved vejbro (Kongeåvej).
- **Villesbøl**, rasteplads ved vejbro.

Markante forhindringer

Stemmeværker på dambrug ved Kongeå Skov og Nielsbygård. Efter stemmeværket ved Nielsbygård er der meget stejlt der, hvor kanoen skal sættes i.

Overnatning

Teltpladserv. Vejen og Frihedsbroen.
Campingplads v. Vejen, Foldingbro og Villesbøl.

..... Sejlads kun tilladt i perioden 15. maj - 31. dec.

GRAM Å - FLADSÅ

Gram Å er en af Sønderjyllands længste. Åen udspringer nord for Christiansfeld, hvorefter den løber sammen med Gels Å og udmunder i Vadehavet ved Kammerslusen som Ribe Å. Vandet er temmelig rent i den øvre del, og der er da også en rig flora og fauna i åen.

På tur ad Gram Å

En tur ad Gram Å kan starte ved Øster Lindet og slutte i Gram, ved Varming, i Ribe eller helt ude ved Kammerslusen.

På en kanotur ad Gram Å får du en flot naturoplevelse. Gram Å hører til Sønderjyllands flotteste vandløb, fordi åen slynger sig næsten uhindret gennem landskabet. Før Gram er det næsten urskovsagtigt, når man sejler ind gennem Lunden, for pludselig at ændre karakter, når man sejler ud i Slotssøen.

I Lunden kan man høre munken og nattergalen, der slår sine triller.

Sejladsråd

I Gram Slotssø skal kanosejlere, der vil sejle videre ned ad åen, holde til højre. Til venstre kan det måske lade sig gøre at sejle ind til slottet og Slotsparken, men søen er ofte så lavvandet uden for hovedløbet, at selv kanosejlere kan gå på grund.

Gram Slotspark

Gram Slotspark

Gram Slot ligger smukt ved Slotssøen, indspundet i gamle sagn og fortællinger.

Der er offentlig adgang til parken, og det vil være et glimrende sted at indtage sin madpakke under en kanotur.

Amtsbanen 1

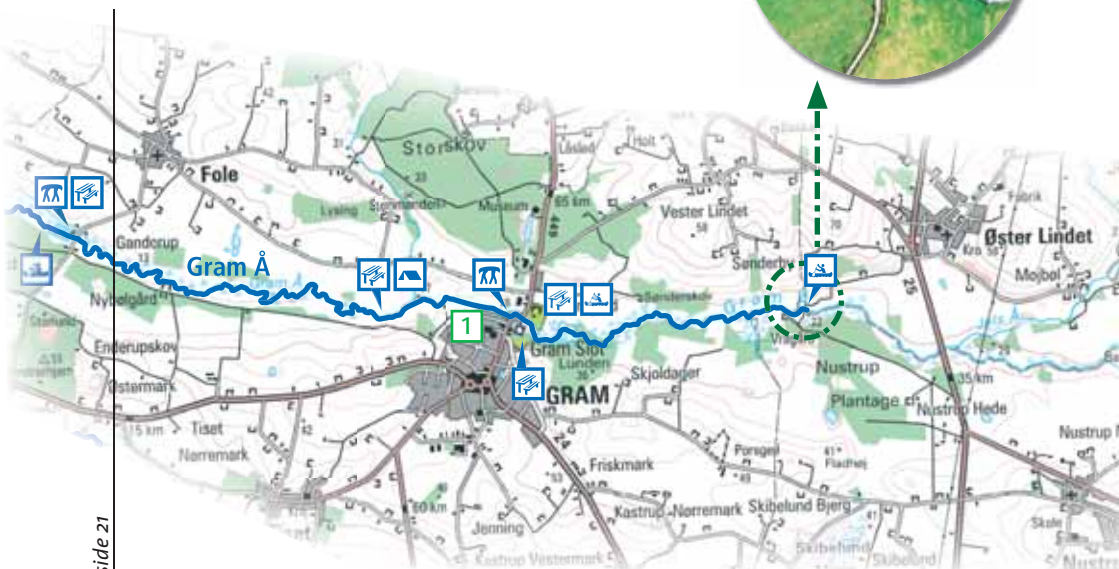
Kort efter opstemningen i Gram by ligger der rester af en jernbanebro. Omkring århundredeskiftet var der et net af lokalbaner i Sønderjylland, hvoraf nogle var smalsporede og derfor blev kaldt »Æ Kleinbahn«.

Nybøl Gård

Vest for Gram ligger den hvidkalkede Nybøl Gård smukt ned til åen. Hovedbygningen er opført i 1750. Ved vestgavlen ligger en ottekantet hestegang af bindingsværk.

Nybøl Gård

Fladså

Fladså løber gennem hedeområder med indlandsklitter. Her skærer åen sig flere steder dybt ind i de sandede klitter og danner på den måde stejle, friske skred, hvor digesvalerne bygger deres reder.

Vandranunklen findes i stort antal og danner især i maj og juni flotte snehvide tæpper på åens overflade. På de åbne strækninger kan du se fiskehejrer stå knejsende i vandkanten, og er du heldig, kan du se en fiskeørn flyve langs åen på jagt efter sit bytte.

Engvandingsanlæg 2

Ved Fladså er der tydelige spor i landskabet efter et engvandingsanlæg. Her kunne bønderne stemme åens vand op og lede det ud over engene efter et nøje aftalt system. På den måde blev engene gødet af åens vand, hvilket gav et betydelig forøget udbytte af hø.

Vandranunkel i Gram Å

fiskeørn

Sejladsregler

På Gram Å og Fladså må der sejles på strækningen fra Øster Lindet Bro (hldv. 25 Tønder - Kolding) og til amtsgrænsen. Herfra er det tilladt at sejle ad Ribe Å til Ribe og videre til Kammerslusen, når Ribe Amts regulativ overholdes. Se www.natur.ribeamt.dk

Indtil sammenløbet med Gels Å er det kun tilladt at sejle med strømmen. På Ribe Å er det tilladt at sejle i begge retninger.

Overnatning

Teltpladser:

Langdel Camping vest for Gram.

Gode start- og slutsteder

- **Vrågård** syd for Øster Lindet.
- **Gram by.** Parkering skal ske på P-plads i byen, f.eks. bag hvalens udstillingsbygning.
- **Stavnagervej** mellem Varming og Obbekær. Kanoen tages op umiddelbart efter vejbroen. Der er rasteplads med gode parkeringsforhold.
- **Ribe by.** Kanoen tages op i søens sydvestligste hjørne inden byen.
- **Kammerslusen.**

Markante forhindringer

Opstemningen ved Gram Slot: Kanoen tages i land i søens nordøstligste hjørne. Hold til højre i Slotssøen. Kanoen bæres over vejen og forbi stryget 75 m nede ad åen. Stryget er ikke sejlbart.

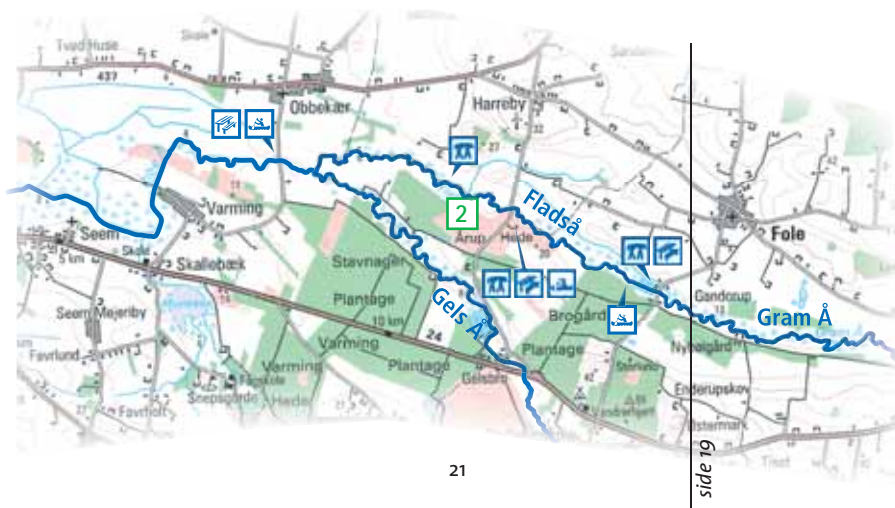
Fole Dambrug: Her skal kanoen transporteres godt 150 m forbi opstemningerne ved dambruget. Der plejer at være en kanovogn til rådighed.

Harreby: Anlæg til grødeopsamling. Her skal kanoen bæres 75 m forbi anlægget.

Lav bro vest for Harreby: Broen kan ikke passeres i kano ved høj vandstand.

Kaffepletter

- **Gram Slotspark** eller ved isætningsstedet neden for stryget.
- **Langdel Camping.** Her er der fællestelt, hvor man kan sidde i tørvejr, og toilet. Det koster 10 kr. at benytte pladsen til rast.
- **Fole.** Ved anløbsbroen før dambruget.
- **Harreby.** Ved grødeanlægget.

Gels Å udspringer få km fra den sønderjyske østkyst tæt på motorvejen. Åen når derfor en anelig størrelse på sin lange vandring tværs over Sønderjylland, inden den løber sammen med Fladså og bliver til Ribe Å.

Gels Å er blevet reguleret over lange strækninger, og det præger stadig åløbet meget.

Ved Stensbæk Plantage løber åen gennem et område med indlandsklitter. Her er der dannet flotte skrænter, hvor åen skærer sig ind i klitterne. Det bliver til yndede redesteder for mange digesvaler og for enkelte isfugle. I yngletiden kan man derfor opleve store mængder af svaler, der flyver tæt omkring kanoen.

På tur ad Gels Å

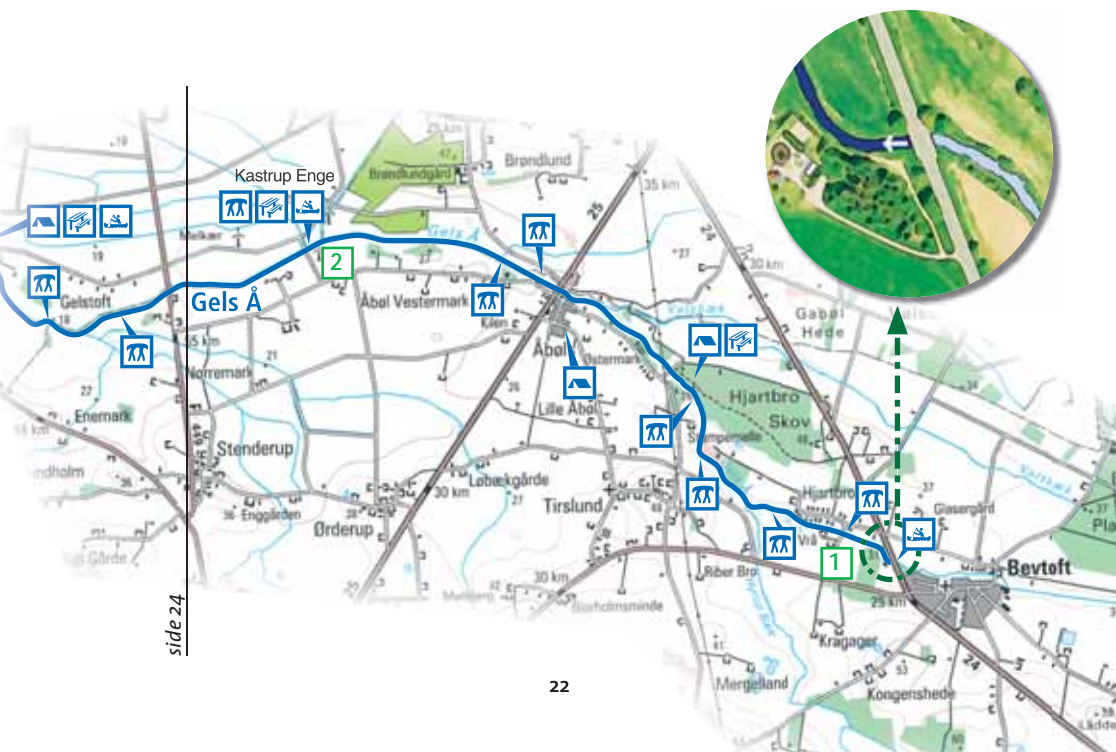
En sejltur ad Gelså byder på en meget varieret naturoplevelse, men den byder også på en udfordrende sejlads for den øvede kanosejler.

Kano gennem strygene

Over Kastrup Enge er åen snorlige og kanalagtig, mens vandløbet slynger sig naturligt og helt vidunderlig flot ved Stensbæk Plantage og ned for Aftægten i Enderupskov.

Den omfattende regulering har også omfattet en del betonstyt, der har spærret vejen for fisk, som derfor ikke har kunnet

komme op i de øvre vandløb og gyde. De fleste af disse styrt er nu fjernet og erstattet af stryg, hvor vandet strømmer ned over store sten. Passagerne over strygene giver kanosejleren en oplevelse af spænding - næsten som ved »whitewater rafting« - for den kanosejler, der vælger at sejle gennem strygene. Det kan også være temmelig hårdt for kanoen at støde på de mange sten i strygene, og er man uheldig at få kanoen til at sidde fast på tværs af den stærke strøm, risikerer man, at den knækker. Er man ikke tilstrækkelig øvet, anbefaler vi derfor at tage kanoen i land og bære den forbi strygene.

Efter Kongevej (Arnum - Tiset) er der på Gels Å ikke så mange stryg, og åen er derfor mere velegnet for mindre øvede kanosejlere på denne strækning.

Pionerbroen 1

Ved Hjartbro fører Pionerbroen over Gels Å. Broen er anlagt som en del af en tysk forsvarslinje, Sikringsstilling Nord, der blev bygget under 1. verdenskrig.

Kastrup Sluse 2

Ved Kastrup Sluse er der særlig stor forskel mellem vandstanden oven for og neden for anlægget. Ved slusen er der ingen valgfrihed. Kanoen skal op og bæres forbi slusen. Pas på trafikken.

Jomfruhøl 3

Mellem åen og Højrup ligger Jomfruhøl. Et sagn siger, at to jomfruer ville over engen med en skattekiste, men gik gennem isen. Skatten ligger stadig herude, men hvis den bliver taget op, vil Højrup by brænde.

Gels Å ved Tiset

Kaffeletter

- Kastrup Sluse
- Stensbæk Plantage
- Enderupskov
- Stavnagervej ved Varming

..... Sejlsads kun tilladt fra
1. april - 15. nov.
fra kl. 8 - kl. 18

Gode start- og slutsteder

- **Bevtoft.** Startsted vest for landevejen. Parkering af få biler er muligt ved åen, men spær ikke vejen ind til rensningsanlægget!
- **Kastrup Sluse.** Parker i vejkanthen. Parkering må ikke ske på grødeopsamlingspladsen.
- **Gelstoft.** Kanoen kan sættes i fra den lille bro ved teltpladsen. Parker i vejkanthen, *ikke* på teltpladsen!
- **Kongevej (Arnum - Tiset).** Herfra anbefaler vi den uerfarne kanosejler at starte turen

- på Gelså. Vær forsigtig, da der er hurtig trafik på vejen. Parker i vejkanthen.
- **Enderupskov.** Parker på rastepladsen 100 m oppe ad bakken mod Enderupskov.
- **Gelsbro.** Ved dambruget 350 m neden for Gelsbro.
- **Stavnagervej (Varming - Obbekær).** 600 m neden for sammenløbet med Fladså, umiddelbart efter vejbroen. Parker på rastepladsen ved broen.

Stensbæk Plantage

Plantagen er plantet af den preussiske stat i 1902 på jord, som blev opkøbt for krigsskadeerstatning fra Frankrig.

Engvandingsanlæg 4

Mellem engen og plantagen er der en vandfyldt kanal. Der er rester af et engvandingsanlæg, hvor bønderne kunne lede næringsrigt vand fra åen ud over engene og på den måde få et større og bedre udbytte af hø til dyrene.

Enderupskov og Aftægten 5

Ved Enderupskov er landskabet fredet. Her slynger åen sig naturligt gennem engen. Umiddelbart før broen ligger en teltplads med flot udsigt over ådalen.

Efter broen falder skrænten stejlt ned mod åen. Skrænten kaldes »Aftægten«, fordi sagnet fortæller, at her kom egnens beboere på aftægt. Gamle mennesker, der ikke længere kunne gøre gavn for føden, fik en kridtpibe og et fjerdingpund tobak, hvorefter de blev skubbet ud over skrænten.

Åskov Hede 6

Et vildt og uroligt flyvesandsområde med mange klitter og lavninger.

Gelsbro

Den gamle grænse fra før genforeningen i 1920 gik ved Gelsbro. De gamle grænsebygninger ligger her stadig. Nærmest åen ligger den tyske, som er stærkt ombygget, mens den danske ligger lidt oppe på bakken.

Nord for Gelsbro fulgte grænsen Gelså nogle kilometer til sammenløbet med Fladså. Her patruljerede grænsegendarmene, indtil de i 1920 blev flyttet sydpå til den nuværende grænse. På strækningen, der er meget smuk og slynget, gælder særlige regler for sejlads.

Hjartbro

Sejlsregler

Det er tilladt at sejle fra broen vest for Bevtoft (ldv. 324 Diagonalvej) til amtsgrænsen ved Gelsbro.

Fra Gelsbro til sammenløbet med Fladså er det i perioden 1. april til 15. nov. kun tilladt at sejle i tidsrummet fra kl. 8.00 til kl. 18.00.

Herfra er det tilladt at sejle videre under forudsætning af, at Ribe Amts regulativer overholdes.

Bemærk, at der gælder helt særlige regler for passage af Ribe By (se f.eks. www.natur.ribeamt.dk).

I Gelså er det kun tilladt at sejle i strømmens retning.

Overnatning

Teltpladser:

Hjartbro Skov, Aabøl, Gelstoft og Enderupskov.

Desuden er der vandrerhjem, campingplads og feriehytter i Enderupskov.

BREDE Å

Brede Å afvander en stor del af Sønderjylland. I løbet af 1990'erne fik en lang strækning af åen et nyt snoet forløb, styrt blev fjernet og åens bund lagt tilbage i det gamle niveau. Nu slynger Lobæk nord for Løgumkloster og Brede Å indtil Bredebro sig igen smukt gennem den markante ådal. Der er skabt nye levesteder for dyr og planter, og fiskene kan igen vandre op til gydepladserne i de små øvre vandløb.

Foto: Poul Søndergaard

..... Sejlsads tilladt i begge retninger

Løgumkloster er kendt for den imponerende kirke og klosteret, som den spændende gamle by er opstået omkring. Det blev bygget af cisterciensermunkene, da de flyttede fra Seem ved Ribe i 1173.

side 29

En tur ad Brede Å

En kanotur på Brede Å er meget afvekslende i sin fulde længde. Lobækken er ved startstedet smal og snoet med kækt strømmende vand, og du har en følelse af nærkontakt med naturen, når du flyder forbi høje vandplanter med blå pragtnymfer svævende tæt forbi kanoen. Mellem Løgumkloster og Bredebro har åen vokset sig større, og der er både passager med roligt strømmende vand i dejlige harmoniske slyngninger og passager med stærk strøm over stenede stryg. Efter Bredebro er åen reguleret og flyder stille gennem de åbne vidder i marsklands-kabet.

Løgumkloster Mølledam 1

Parken ved Mølledammen benyttes som rekreativt område af borgerne i Løgumkloster, men kan også benyttes som kaffeplet af kanosejlere. Landgang på den østlige åbred lige før vejbroen.

Stier langs Brede Å

Der er etableret vandrestier langs ådalen mellem Løgumkloster og Bredebro. Fra Bredebro er der stiforbindelse til Mjolden, hvorfra "Æ Markmandssti" giver mulighed for at vandre eller cykle i Ballummarsken til Markmandshuset, Ballum Sluse og Rømpødamningen.

Dronningedalen 2

Dronningedalen ligger i Åved Plantage, også kaldet Sparekasseskoven. Et sagn fortæller, at Margrethe Sprænghest har slået lejr her med sin hær i 1261.

Langdysser ved Abterp 3

Dyserne ligger ca. 100 m syd for Brede Å, men har oprindeligt ligget på et lille næs ved åen.

Sejlsregler

På Brede Å må der sejles på strækningen fra broen over Lobæk ved Nr. Løgum (Lemmosevej) og til udløbet ved Ballum Sluse - i alt 28,6 km.

Mellem Nr. Løgum og Bredebro er det kun tilladt at sejle i strøm-mens retning.

Sejlsråd

Hvor der tidligere var betonstørt, er der nu anlagt stryg med store sten. Ved tilstrækkelig vandstand kan strygene besejles af øvede. Vær opmærksom på, at det kan være hårdt for kanoen at gå mod stenene. Er uheldet ude, kan kanoen kæntré eller ligefrem brække, hvis den kommer til at ligge på tværs i strømmen.

Er du i tvivl, så bær kanoen forbi stryget.

Det er vist med på kortet.

Ballum Møllerne

Misthusum

350 m oppe ad Døde Arm står to møller, Ballum Møllerne. De pumpede tidligere vand op i kanalerne, der adskilte de enkelte fenner og gav vand til kreaturerne. Længere oppe

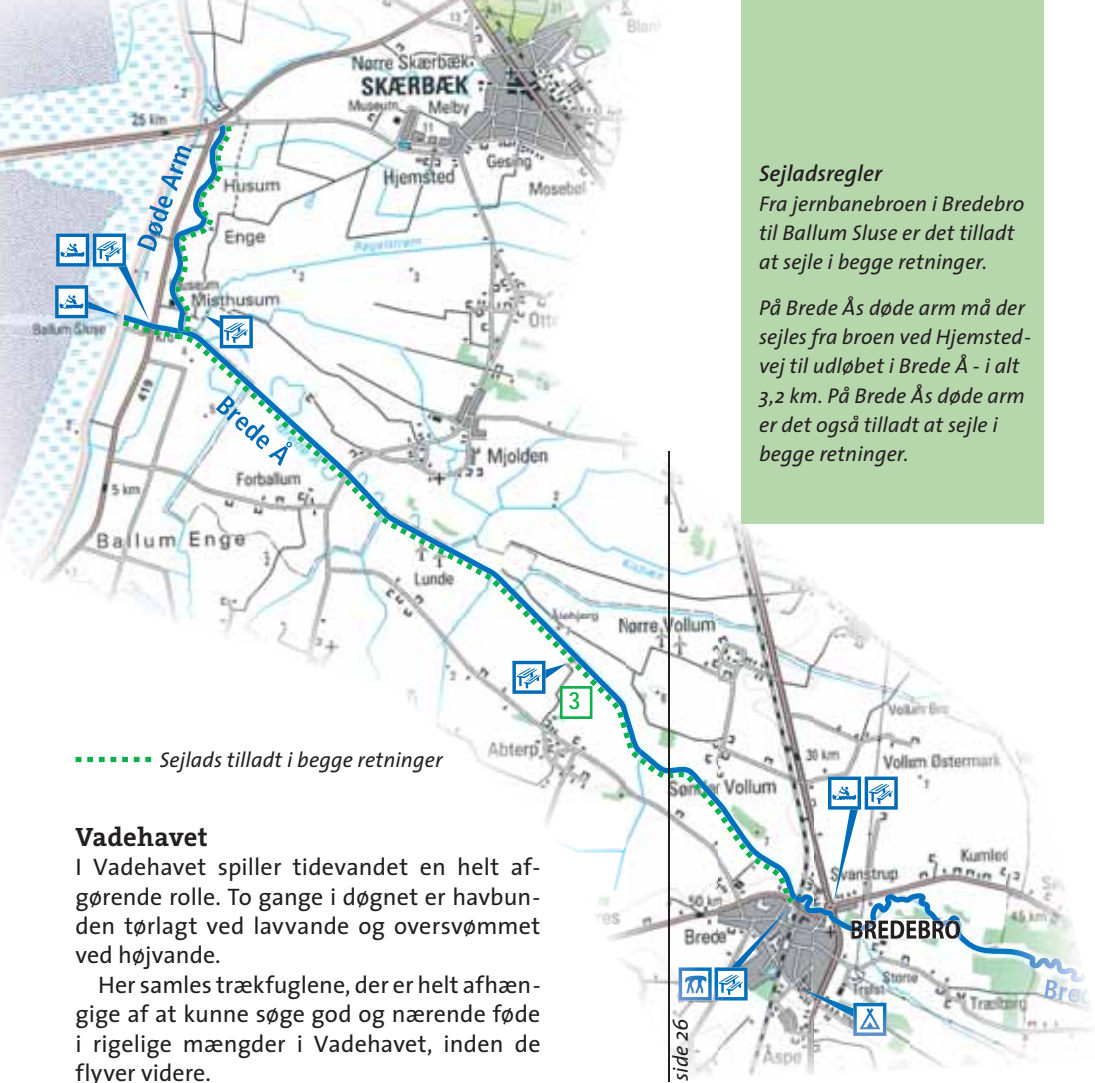
ad Døde Arm lå landsbyen Misthusum. Den var beboet fra 1300-tallet, hvor friserne kom og anlagde de karakteristiske forhøjninger, værfter, som de byggede husene på, for at de ikke skulle blive oversvømmet af stormfloderne. På et tidspunkt boede der 13 familier på de otte værfter. Et sommerdige langs åen beskyttede markernes afgrøder. I det eneste hus, der nu er tilbage, Markmandshuset, holdt markmanden til, når han passede på bøndernes dyr. Et sagn fortæller, hvordan bønderne herude måtte sværge falsk for at beholde retten til vejen.

Ballum Sluse og Ballum Slusekro

Diget blev bygget under 1. verdenskrig af krigsfanger. I den forbindelse blev Brede Å reguleret på strækningen fra Døde Arm til Ballum Sluse. Ballum Slusekro blev opført samtidig med diget. Den fungerer stadig som kro og har bevaret den gamle stemning i krostuen.

Brede Ås udløb i Vadehavet

Sejladregler

Fra jernbanebroen i Bredebro til Ballum Sluse er det tilladt at sejle i begge retninger.

På Brede Ås døde arm må der sejles fra broen ved Hjemstedvej til udløbet i Brede Å - i alt 3,2 km. På Brede Ås døde arm er det også tilladt at sejle i begge retninger.

----- Sejladst tilladt i begge retninger

Vadehavet

I Vadehavet spiller tidevandet en helt afgørende rolle. To gange i døgnet er havbunden tørlagt ved lavvande og oversvømmet ved højvande.

Her samles trækfuglene, der er helt afhængige af at kunne søge god og nærende føde i rigelige mængder i Vadehavet, inden de flyver videre.

Kaffepletter

- **Løgumkloster.** Mølleparken inden vejbroen.
- **Åved.**
- **Dronningedalen.** En god og hyggelig plet i forbindelse med kanooptagning ved stryget.
- **Ellum Bygade** umiddelbart efter vejbroen.
- **Bredebro** under jernbroen.
- **Bredebro** umiddelbart efter jernbanebroen i forbindelse med kanooptagning ved stryget.
- **Abterp.** Landgang før broen v. langdysserne.
- **Misthusum.** Ved Ballum Møllerne 350 m oppe ad Døde Arm.

Markante forhindringer

Løgumgårde. Lav bro, som kanoen ikke kan gå under ved høj vandstand.

Stryg ved Dronningedalen kort efter Løgumkloster. Stryget bør kun besejles af øvede.

Bredebro. Styrkt umiddelbart efter jernbanebroen. Kanoen skal tages på land ved anlægsbroen på den sydlige bred umiddelbart før styrtet. Vær meget opmærksom, når du passerer broen.

Gode start- og slutsteder

- I **Nørre Løgum** ligger åens øverste startmulighed ved Lemmosevej. Parkering i vejkanten.
- **ved Åved.**
- **Ellum Bygade** ved vejbroen. Parker i vejsiden.
- **Bredebro** ved jernbroen mellem rundkørslen og byen. Parkering i byen.
- **Ballum Enge.** Slutsted ved Ballum Slusekro eller i fyldgraven syd for slusen. Pas på strømforhold, når slusen er åben. Det er forbundet med fare at sejle gennem slusen, da sluseportene klapper i automatisk uden varsel.

Overnatning

Bredebro Camping

Vandrerhjem i Løgumkloster

Sangsvaner i Ballum Enge

Fladbundet båd i marsken

Vidå er Sønderjyllands største vandløb. Vidåsystemet, dvs. med Grønå og Sønderå, udspringer så langt østpå som Felsted mellem Aabenraa og Sønderborg og afvander derfor omkring 1/3 af Sønderjylland.

På tur ad Vidå

En kanotur ad Vidå er også en kanotur i Tøndermarsken. Turen går gennem et enestående landskab med frodige enge, diger og sluser samt et helt fantastisk fugleliv. Herude er lyset altid helt specielt og livsbekræftende. Åen er bred og landskabet åbent, så en kanotur på Vidå kan også være en barsk oplevelse, hvis vejret viser sig fra den uvenlige side.

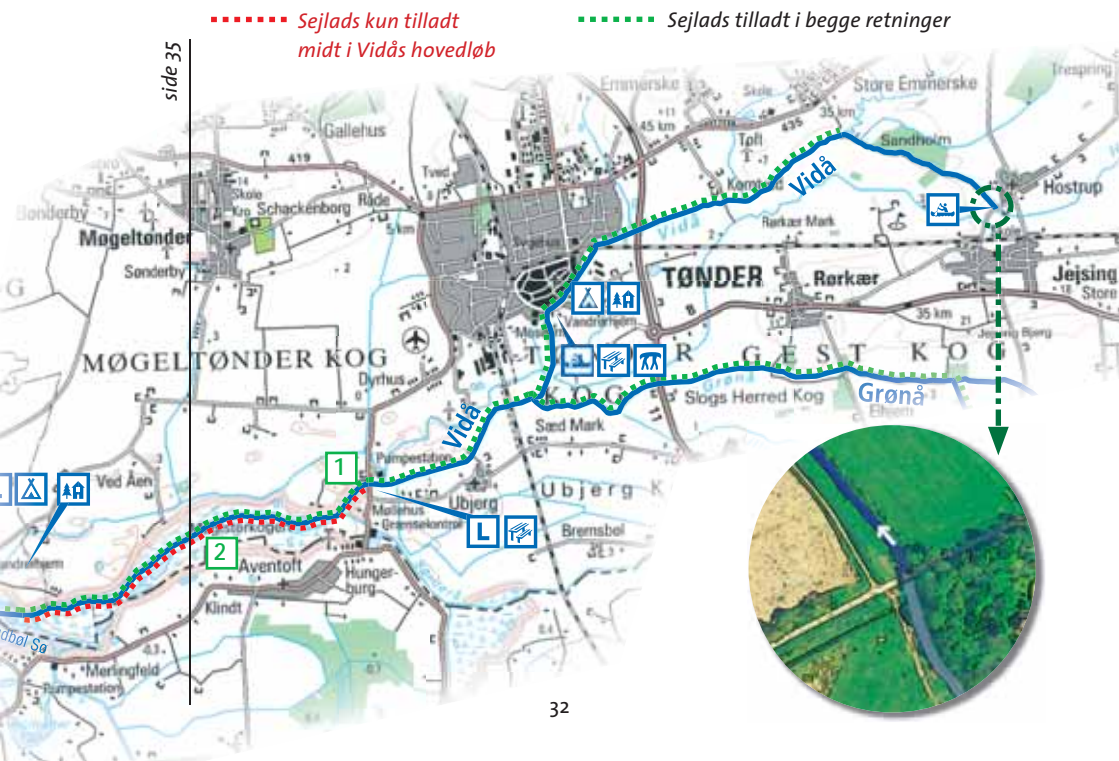
Tønder

Tønder er en mere end 750 år gammel købstad med krogede gader og spændende huse. Bachmanns Vandmølle eller Tønder Slotsmølle, som den også kaldes, ligger ved opstemningen i Tønder by.

Tøndermarsken, et fredet område

I Tøndermarsken er der opbygget et særligt be- og afvandingsystem med mange kanaler og pumpehuse langs vandløbene.

Tøndermarsken er fredet for at sikre områdets natur- og kulturværdier. Derfor er landgang langs Vidå kun tilladt på særligt anviste steder. Af hensyn til dyre- og fuglelivet er det vedtaget ved lov, at man ikke må færdes til lands, sejle gennem åkandebælterne og rørskovene eller gå i land i Magisterkog og Rudbøl Sø. I maj, juni og juli har fuglene unger. De har

også reder i den smalle bræmme af rør langs med åen, så her skal man være særlig påpasselig. Mulighederne for at opleve spændende natur og områdets særlige kultur i Tøndermarsken er mange. **Men husk, at det er et sårbart naturområde.**

Pumpestation ved Lægan

Lægan 1

Ved Lægan er den store pumpestation iøjnefaldende. Det er Tøndermarskens største pumpestation, og uden den ville en stor del af området være oversvømmet.

Kanosejlere må gå i land på den sydlige bred over for bådehavnen. På rasteplassen bag ådiget er der toilet.

Magisterkog

Fra Lægan er der 2 6 km sejlads gennem Magisterkog og Rudbøl Sø. Her er afstanden mellem ådigerne op til 3/4 km, og landskabet er derfor mere åbent. Derfor kan det være en ret barsk oplevelse at sejle gennem området i blæsevejr.

Magisterkog og Rudbøl Sø er vigtige levesteder for mange arter af vandfugle. I rørskoven langs Vidå yngler bl.a. rørhøg, hedeheg og rørdrum. Det er sjældne og sky arter, så lad være med at forstyrre dem. Hænger der en rørhøg over hovedet på dig, så flyt dig fra stedet, for så er du for tæt på.

Sejlsregler

På Vidå er sejlads tilladt fra broen over Hvirlå ved Hostrup (Æ Stoksti) til Vidås udløb i Vadehavet gennem Vidåslusen - i alt 28,0 km.

Sejlads gennem Magisterkog må kun ske på Vidås hovedløb. Det er tilladt at sejle i begge retninger fra sammenløbet mellem Hvirlå og Arnå til udløbet i Vadehavet. Landgang i Tøndermarsken er kun tilladt på særligt anviste steder. Landgang er ikke tilladt på digearealerne. Ved sejlture ind i Tøndermarsken skal søsætning være sket senest i Tønder by.

Landgangssteder i Tøndermarsken

Tønder. Ved roklubben.

Lægan. På sydbredden over for bådklubben Vidå.

Rudbøl Sø. Ved Lyst på Vidås nordlige bred på overgangen mellem søen og Magisterkog.

Rudbøl. Det grønne område ca. 175 m efter vejbroen og bådepladserne.

Nørremølle. På Vidås østlige bred kort efter vejbroen.

Højer. I bådehavnen syd for Højer.

Rudbøl og Rudbøl Sø

Landegrænsen, der går midt gennem Rudbøl Sø, er afmærket med orangerøde bøjer. Du må gerne krydse grænsen, hvis du har dit pas med. I Rudbøl må du gå i land på det grønne areal efter bådebroerne.

Højer og sluserne

Højer er en spændende by med mange gamle huse. Højer Mølle- og Marskmuseum fortæller om egnen og dens historie, og fra møllen er der en storslået udsigt over Vadehavet.

Vest for Højer er der to sluser. Den ældste, Højer Sluse, er fra 1861, mens Vidåslusen ved det fremskudte dige er fra 1982. Det er tilladt at sejle helt ud til Vidåslusen og det fremskudte dige.

Vidåslusen

Området syd for åløbet er lukket for sejlads af hensyn til fuglelivet, og det er ikke tilladt at gå i land ved Vidåslusen eller mellemsluserne. **Landgang må kun ske ved Højer Bådehavn.**

»Bådfolk ved Vidå« er et spændende udstillingsområde tæt ved Højer Bådehavn, der viser gamle fiskerhuse og både. Herfra kan du gå de ca. 1,5 km til Vidåslusen og se udstillingen i naturcentret eller nyde udsigten over Vadehavet fra diget.

Får i Magisterkog

Markante forhindringer

St. Emmerske. Her kan der være udlagt flydespærring.

Tønder By. Opstemning ved Møllen. Kanoen tages op ved vejbroen efter idrætsanlægget og transporteres de ca. 450 m til Tønder Roklub over for Bachmanns Vandmølle, hvor den kan søsættes. Kanoer må ikke ligge i roklubbens slæbested. Der er planer om at placere en kanovogn ved roklubben til fri afbenyttelse for kanosejlere.

Kaffepletter

- **Tønder.** Ved roklubben.
- **Lægan.** Sydlige bred.
- **Rudbøl.** Det grønne areal på den nordlige bred efter bådebroerne.
- **Nørremølle.** Nord for vejbro.
- **Højer.** Bådehavnen.

Overnatning

Campingplads og vandrerhjem i Rudbøl og Tønder. Emmerlev Klev. Campingplads.

Teltning ved roklubben i Tønder efter aftale.

..... Sejlsads kun tilladt midt i Vidås hovedløb

..... Sejlsads tilladt i begge retninger

Gode start- og slutsteder

- **Hvirlå** fra bro (Æ Stoksti) ved Hostrup.
- **Tønder.** Ved roklubben.
- * **Rudbøl.** Det grønne område ca. 175 m efter vejbro.
- * **Højer.** I bådehavnen.

* Bem.: For udlejningsfartøjer er det ikke tilladt at starte her.

side 32

Grønå er en del af Sønderjyllands største vandløbssystem, Vidåsystemet, der afvander næsten 1/3 af Sønderjyllands areal.

Vandstanden i Grønå er også påvirket af vandstanden i resten af Vidåsystemet.

Er Vidåslusen lukket gennem længere tid, stiger vandet i åen. Det opstuede vand fordeles sig i hele åsystemet ad vandløb og kanaler. Ådigerne forhindrer oversvømmelse af de omkringliggende arealer i sådan en situation.

På tur ad Grønå

Kanoturen på Grønå kan starte i Hajstrup eller på Slogså i Bylderup Bov. Grønå udspringer langt østpå ved den sønderjyske motorvej ved Stubbæk, og Slogs Å starter ved Bolderslev syd for Aabenraa.

En kanotur ad Grønå byder på en varieret landskabsoplevelse. Især oplever man en stor landskabsmæssig forandring, hvis man fortsætter ad Vidå til Tøndermarsken, hvor de mange fugle kan give store naturoplevelser.

Der er ådiger langs en stor del af sejladsvandløbet. Hvor der er ådiger, må man sejle begge veje, men det er kun tilladt at gå i land på særligt anviste steder.

side 39

Nolde

Maleren Emil Nolde stammer herfra. Han havde stor tilknytning til marsken og har skildret landskabet i ofte stærke farver. Under krigen fik han maleforbud af nazisterne, men malede i al hemmelighed en række billeder, som han kaldte »umalede billeder«. I Seebüll syd for Rudbøl er der indrettet et Nolde-museum.

Sejladsregler

Det er tilladt at sejle på Grønå fra broen i Hajstrup (Uge Bæk) til sammenløbet med Vidå nedstrøms Tønder by (i alt 19,3 km) samt strækningen af Slogs Å fra Bylderup-Bov Rensningsanlæg til udløbet i Grønå (i alt 0,4 km). Det er tilladt at fortsætte ad Vidå til Højer.

På Grønå er det tilladt at sejle i begge retninger fra sammenløbet med Vindtved Kanal til sammenløbet med Vidå. Det er desuden tilladt at sejle i begge retninger på Vidå fra sammenløbet mellem Arnå og Hvirlå til udløbet i Vadehavet.

Det er ikke tilladt at gå i land på strækninger med ådiger undtagen på særligt anviste steder.

Grønå ved Grøngård

Grøngård

Hertug Hans den Ældre oprettede Grøngård som jagtgård i 1567. Den ligger i engområdet mellem Sønderå og Grønå. Rester af den gamle jagtgård kan ses nord for den nuværende Grøngård. Den tidligere domænegård har en bemærkelsesværdig lade med afvalmet stråtag og portkviste.

Markante forhindringer

Saksborg. Gammelt stemmeværk.

Mellem Saksborg og Nolde. Stemmeværk.

Vest for Nolde. Lav bro og langt stryg.

Broen er meget lav, og kanoer skal bæres forbi. Det mere end 200 m lange stryg kan besejles af øvede.

Gode start- og slutsteder

- **Hajstrup.** Start kan ske fra ejendommen Slogsherredvej 90 øst for Hajstrup. Parkering kan ske på gårdspladsen under hensyntagen til, at det er privat ejendom. Parker ikke foran en port eller på græsplænen. Kanoer kan søsættes bag huset.
- **Holmgård.** Ca. 1 km opstrøms Vindtved Kanal. Parker i vejkanthen.
- **Tønder.** Ved Tønder Roklub. Ca. 1 km opstrøms fra sammenløbet med Vidå. Gode muligheder for parkering i byen.

Kaffepletter

- **Vest for Nolde.** Ved lav vejbro og langt stryg.
- **Syd for Rørkær.** På digekant ved vejbro (Elhjemvej).
- **Nord for Sæd.** Ved vejbro.

Overnatning

Teltpladser:

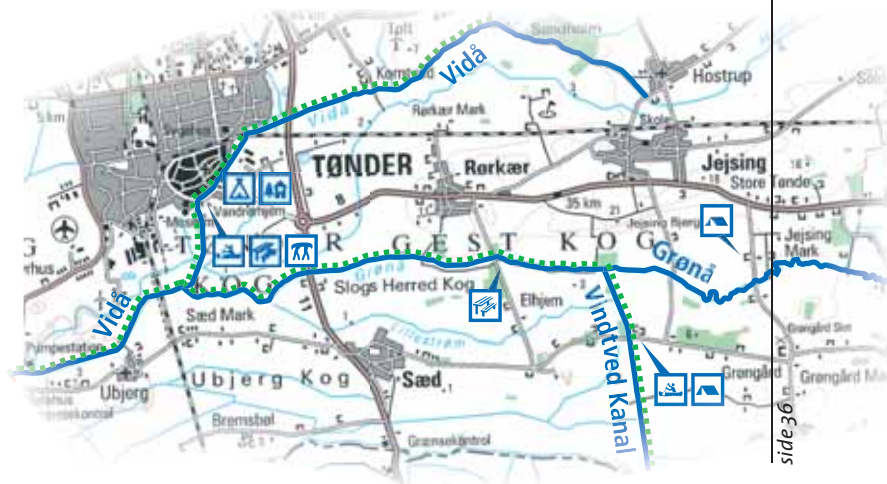
Bylderup-Bov.

Solvang.

Holmgård.

..... Sejllads tilladt i begge retninger

side 36

Sønderå er en del af Sønderjyllands største vandløbssystem, Vidåsystemet, der afvander næsten 1/3 af Sønderjyllands areal. Vandstanden i Sønderå er også påvirket af vandstanden i resten af Vidåsystemet. Er Vidåslusen lukket gennem længere tid, stiger vandet i åen. Det opstuede vand fordeler sig i hele åsystemet ad vandløb og kanaler. Ådigerne, bl.a. i Vindtved Kanal, forhindrer oversvømmelse af de omkringliggende arealer i sådan en situation.

På tur ad Sønderå

Kanoturen på landsdelens sydligste å, Sønderå, kan starte helt oppe ved den idyllisk beliggende Store Jyndeved Mølle.

Åen snor sig flot gennem den fuglerige ådal, og allerede fra start fornemmer vi, at det er et af landsdelens største vandløb, vi befinder os på. Vandet i åen har da også været længe undervejs, inden det når mølledam-

men i Store Jyndeved. Åens fjerneste tilløb udspringer nemlig så langt østpå som i Felsted sydøst for Aabenraa.

Turen fra Store Jyndeved til Rens er flot og går gennem en smuk ådal, men der er mange bæringer, og vi anbefaler derfor kun strækningen til den ihærdige og mere øvede kanosejler. Andre kanosejlere kan med fordel starte efter dambruget i Rens. Herfra er turen forholdsvis problemfri.

To kilometer efter Lydersholm løber Sønderå sammen med Grænsevandløb Gammelå. Herefter ændrer vandløbet fuldstændigt karakter, idet det løber ind i Vindtved Kanal, som danner forbindelse til Grønå. Her er forløbet snorlige med høje ådiger på begge sider, og de mange brægende får sørger for en god stemning.

- Sejlads tilladt i begge retninger
- Sejlads kun tilladt i perioden 15. juni - 15. nov.

Sønderå ved Rens

Det er tilladt at fortsætte sejladsen ad Grønå og Vidå, men landgang er kun tilladt enkelte steder. Sidste tilladte landgangssted er bådehavnen i Højer, hvor kanosejlere må benytte roklubbens landgangssted under behørig hensyntagen til roklubbens medlemmer.

St. Jynde vad Vandmølle

Møllen ligger idyllisk ved mølledammen og Sønderå. Den har været kornmølle og har indlagt turbine, som indtil omkring 1960 har produceret tilstrækkeligt med strøm til at forsyne byen.

Grænsevandløb

Syd for Lydersholm (Bejerskro) løber Sønderå tæt på grænsen. Her er der kun ca. 200 m til den lille grænseovergang.

To kilometer længere nedstrøms løber Sønderå ud i Grænsevandløb Gammelå, hvor man sejler ca. 300 m med Tyskland på den sydlige åbred. I svinget, hvor Vindtved Kanal starter, er der endnu en lille grænseovergang.

Sejlsregler

På Sønderå er det tilladt at sejle fra broen (Julianehåbvej) i Store Jynde vad til udløbet i Grænsevandløb Gammelå. Herfra må der sejles videre de ca. 300 m ad Grænsevandløb Gammelå og ind i Vindtved Kanal - sammenlagt 14,1 km.

Sejls på Sønderå er kun tilladt i perioden 15. juni til 15. november.

Ved sejlads på vandløbene i Tøndermarsken er landgang ikke tilladt undtagen på enkelte særligt anviste steder.

På Vindtved Kanal er det tilladt at sejle i begge retninger.

Luftfoto ved Sønderås start

Gode start- og slutsteder

- **St. Jyndeved.** Start på sejladvandløb ved broen. Et par vanskelige forhindringer indtil Rens. Parkering i vejkannten.
- **Rens.** Godt startsted ved vejbro på Rens Damager. Mindre øvede kan med fordel starte her. Parkering i vejkannten.
- **Holmgård.** Slutsted ved vejbro (Grøngårdvej). Parkering i vejkant.

Markante forhindringer

Stade. Lav vejbro.

Teptoft. Stemmeværk.

Øst for Rens. Meget lav bro.

Rens Dambrug. Stemmeværk.

Lydersholm. Styrt. Passage og bæring vanskelig.

Kaffepletter

- **Rens.** Efter dambruget ved vejbroen Rens Damager.
- **Æ Kærredig,** teltplads. Dagsgæster skal tage affald med, når pladsen forlades.
- **Holmgård.** På digekanten ved vejbro (Grøngårdvej).

Får ved Sønderå

Overnatning

*Jyndevedhus Vandrerhjem.
Teltpladser: Æ Kærredig og
Grøngård Mark.*

En sejlads ad Tørrning Å starter utroligt idyllisk ved Christiansdal. Åen starter neden for det lille hyggelige vandkraftværk, der stadig er i brug, og løber frisk i kanten af Pamhule Skov. Man padler med skoven på den ene side og med engene på den anden. Det er slet ikke usandsynligt at opleve, at den blå isfugl flyver tæt forbi kanoen med sit skingre skrig, der fortæller magen, at nu er den på vej med mad til ungerne. Ved fugleparadiset Hindemade går sejlturen ad en rolig randkanal ved siden af søen for at ende i Haderslev Dam, der godt kan give kanosejlere udfordringer, hvis vejret er hårdt. I randkanalen kan der være frodig plantevækst, der virker helt urskovsagtig. Den kan derfor være vanskelig at komme igennem i nogle perioder om sommeren. Kanoer skal bæres fra Tørrning Å til randkanalen.

Christiansdal

Det nu idylliske og stille Christiansdal var tidligere et stort og driftigt industriområde. På grund af adgangen til vandkraft lå her fabrikker, der gennem tiderne har produceret papir, lærred, soda, blik, glas og tegl.

I 1911 blev der opført et elektricitetsværk, der allerede det første år kunne producere strøm til det halve af Haderslev bys forbrug - dengang! Anlægget blev restaureret i 1975 og er stadig i funktion som landets ældste vandkraftværk. Kraftværket fungerer samtidig som museum med offentlig adgang.

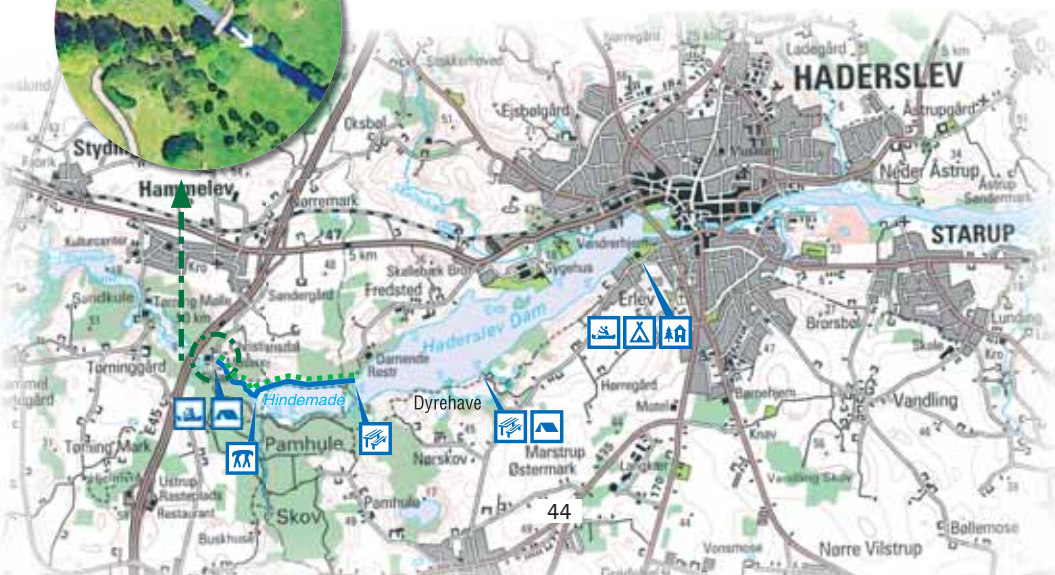
Kanoer læsses af vest for vejen og bæres under vejen gennem tunnelen til startstedet.

Pamhule

Pamhule Skov er områdets største skov. Den er meget kuperet med bakker, skrænter og rislende bække. Skoven er frodig og har et rigt dyre- og planteliv.

..... Sejlads tilladt i begge retninger

Hindemåde

Hindemåde er en sø, der har været drænet og opdyrket, men er blevet sat under vand igen i 1994. Den lavvandede sø virker rensende på vandet, inden det kommer ud i Haderslev Dam, og der er opstået et rigt fugleliv. Bl.a. yngler der mange grågæs.

Dyrehaven og Bergs Plads

På sydsiden af Haderslev Dam blev der i 1994 anlagt en dyrehave med dådyr og krondyr. Halvdelen af dyrehaven er skov, mens resten er åbne græssletter og enge.

Tæt på Dyrehaven ligger Bergs Plads, hvor der er grillplads med borde og bænke. Lidt inde i skoven er der en teltplads.

Fra gammel tid er der tradition for, at borgerne fra Haderslev går rundt om dammen ad Geheimerådens Sti, en tur på ca. 10 km.

Haderslev Dam

Haderslev Dam er en kunstig sø, som er opdæmmet ved Møllen i Haderslev. Dammen har i mange år været stærkt forurenet. Derfor er der sat et stort genopretningsprojekt i gang for at få dammen gjort renere.

En af metoderne er såkaldt biomanipulation, hvor man ved at styre sammensætningen af fiskearter i søen vil kunne starte en god økologisk cirkel, så naturen selv renser søen. Fiskekort kan købes på turistbureauet.

Sejlsregler

Det er tilladt at sejle fra vejbroen ved Christiansdal til udløbet i Haderslev Dam via Tørning Ås nordlige randkanal, i alt 2,1 km.

Sejls på Hindemåde Sø er ikke tilladt.

Det er tilladt at sejle i begge retninger på sejlsstrækningen. Udlejningskvoten indgår i kvoten for Haderslev Dam, der administreres af Haderslev Kommune.

Overnatning

Teltpladser: Christiansdal. Bergs Skovplads, ved Haderslev Dam.

Vandrerhjem og campingplads i Erlev.

Knopsvane

Hoptrup Å har sit udspring i Skovby ved motorvejen og løber ud i Diernæs Bugt.

Hoptrup by ligger smukt på skråningerne ned mod ådalen, og åen løber gennem den naturgenoprettede Slivlø. I byens sydlige ende er der offentlig adgang til nogle velbevarede bunkers fra 1. verdenskrig, som er en del af det meget stærke forsvarsværk Sikringsstilling Nord.

Sejlads på Hoptrup Å

En tur på Hoptrup Å kan starte fra udløbet midt på Slivløns nordlige bred. Herfra kan du vælge at sejle ned ad åen til Diernæs Bugt og tilbage. Du kan også vælge at sejle ind i Slivlø, men af hensyn til fuglelivet er det kun tilladt at sejle på den midterste del af søen.

Der er ingen kanoudlejning på Hoptrup Å, men du er velkommen med din egen kano eller kajak. Parker på P-pladsen ved Bræårvej.

Naturen

Slivlø blev drænet og opdyrket i 1950'erne, men er i 2004 blevet genskabt og ligger nu som en naturperle mellem Hoptrup og Diernæs Bugt. Søen er Sønderjyllands tredje største, kun overgået af Haderslev Dam og Hostrup Sø.

Inden Slivlø blev tørlagt, havde søen et meget rigt fugleliv. Især mange fuglearter søgte herhen for at raste. Derfor forventer amtet, at den nye sø i løbet af få år igen bliver meget fuglerig. Ænder, svaner og lappedykkere vil hurtigt finde den nye sø, mens mere sjældne fugle selvfølgelig først kommer med tiden. Havørnen findes i området i forvejen, og derfor er der gode chancer for at se den store fugl fiske i søen af og til.

For at undgå forstyrrelse af de mange fugle er det ikke tilladt at sejle i søens lavvandede del.

Sejladsregler

Det er tilladt at sejle i begge retninger på Hoptrup Å.

På Slivlø er det kun tilladt at sejle i søens centrale og dybe del, og det kun om dagen i tidsrummet fra 1 time før solopgang til 1 time efter solnedgang.

Havørn

Almindelige regler for sejlads på sejladsvandløb

1. Sejlads med ikke-motordrevne småfartøjer (robåde, kanoer og kajakker) er tilladt på de af Sønderjyllands amtsråd udpegede sejladsvandløb samt på de omfattede grænsevandløb, som efter aftale administreres af Ribe Amt (Kongeå og nedre del af Gels Å).
2. På alle øvrige amtsvandløb er sejlads ikke tilladt (se pkt. 2.3). Sejladsforbudet gælder dog ikke vandløbsmyndighedens sejlads i forbindelse med vedligeholdelse og tilsyn samt for lodsejere ud for egen ejendom. Endvidere kan vandløbsmyndigheden give sejltilladelse til personer eller foreninger, der udøver fiskepleje (elektrofiskeri o.l.) i vandløbene eller kontrolopgaver i henhold til ferskvandsfiskeriloven og miljøbeskyttelsesloven.

Brede Å

3. Tidsmæssigt må sejladsvandløbene besejles hele året og på alle tidspunkter døgnet igennem. - Der er dog følgende undtagelser herfra:
 - A) På amtsvandløb 3610 Kongeå er al sejlads kun tilladt i perioden 15. maj til 31. december.
 - B) I perioden 1. april til 15. november må der på strækningen af amtsvandløb 3830 Gelså nedre del fra Gelsbro (amtsgrænsen) til sammenløbet med amtsvandløb 3820 Gram Å kun sejles i tidsrummet fra kl. 8.00 til kl. 18.00.
 - C) På amtsvandløb 4253 Sønderå er sejlads kun tilladt i perioden 15. juni til 15. november.
 - D) Sejlads med udlejningsfartøjer (se pkt. 3.2) må - hvor der ikke gælder andre regler - kun foregå mellem solopgang og solnedgang.
4. Udlejningssejlads (se pkt. 3.2) må kun foregå efter forudgående skriftlig ansøgning og aftale med vandløbsmyndigheden. Udlejningsfartøjer skal registreres og være påført mærke efter vandløbsmyndighedens anvisninger. Desuden skal udlejningsfartøjer (se pkt. 3.2) og institutionsejede fartøjer (se pkt. 3.3) være sikkerhedsgodkendt af politiet.

Vandløbsmyndigheden har fastsat kvoter for antallet af udlejningsfartøjer på de enkelte sejladsvandløb (se pkt. 2.2). Udlejningskvoterne kan justeres af vandløbsmyndigheden, hvis det skønnes, at hensynet til det enkelte sejladsvandløbs natur- og miljøforhold nødvendiggør det.
5. Konkurrencesejlads på sejladsvandløbene og sejlads med sammenbundne kanoer er ikke tilladt.

6. På sejladvandløbene må der kun sejles i strømmens retning. For nye roklubber under Dansk Kano og Kajak Forbund, der etableres ved sejladvandløb, som ikke er omfattet af nedenstående undtagelser, kan der hos vandløbsmyndigheden ansøges om dispensation til sejlads mod strømmen. Der er følgende generelle undtagelser, hvor der også må sejles mod strømmen:
- A) På den del af amtsvandløb 3730 Tørning Å, der er udlagt som sejladvandløb.
 - B) På den del af amtsvandløb 3740 Høptrup Å, der er udlagt som sejladvandløb.
 - C) På strækningen af amtsvandløb 4010 Brede Å fra jernbanebroen i Bredebro til Ballum Sluse.
 - D) På den del af amtsvandløb 4011 Brede Ås Døde Arm, der er udlagt som sejladvandløb.
 - E) På følgende delstrækninger af sejladvandløb i Tøndermarsken, der på begge sider er omgivet af ådiger: Amtsvandløb 4210 Vidå fra sammenløbet mellem Arnå og Hvirlå og indtil udløb i Vadehavet, amtsvandløb 4240 Grøn Å fra tilløbet af Vindtved Kanal til udløb i Vidå samt hele amtsvandløb 4250 Vindtved Kanal.
8. Al sejlads skal foregå således, at vandløbenes bund, sider og brinker ikke beskadiges. Beskadigelse af vegetation og forstyrrelse af dyrelivet i og ved vandløbene er ikke tilladt. Det er ligeledes ikke tilladt at sejle i rørskov og gennem åkandebælter.
9. Såfremt et fartøj har sejlet på vandløb, der ligger nedstrøms et dambrug, skal ejeren af fartøjet sørge for at rense og desinficere fartøjet, inden det søsættes opstrøms et andet dambrug, pga. risiko for spredning af fiske-sygdomme. - Desinfektion kan dog undlades, hvis fartøjet efter sidste sejlads har ligget tørt på land i mindst 48 timer.
9. De sejlede skal respektere vandløbsmyndighedens vedligeholdelsesarbejde og rette sig efter vedligeholdelsespersonalets anvisninger. Beskadigelse af vedligeholdelsesmateriale, herunder fjernelse af grødespærringer, medfører erstatningspligt.
10. Henkastning af affald i og ved vandløbene er ikke tilladt.
11. Støjende, provokerende, hensynsløs eller anden genevoldende adfærd over for andre brugere af vandløbene, herunder lodsejere, er ikke tilladt.
12. Landgang, ophold og færdsel på bredarealer langs sejladvandløbene er ikke tilladt. Landgang, ophold og overnatning må kun finde sted på de særligt indrettede teltpladser langs sejladvandløbene, hvor bål-tænding kun er tilladt på specielt anlagte bålpladser. Vedrørende landgangssteder for sejlads i Tøndermarsken se pkt. 3.2.

Regler for brug af teltpladser

Teltpladser

Der er adgang for alle til fods og på cykel. Mange pladser er også åbne for ridende, roere og sejlere. Pladserne langs vandløbene er naturligvis åbne for kanosejlere. Bilister og andre motoriserede må ikke benytte pladserne.

Overnatning skal foregå i telt eller shelter, og du må højst overnatte to nætter på samme plads. Du skal huske, at du er gæst på privat ejendom og at ejeren selvfølgelig har ret til at afvise folk, der ikke følger anvisningerne. Nogle statsskove har indrettet skovpladser helt uden faciliteter.

Teltpladser er beregnet til primitiv overnatning, og du kan ikke stille krav til indretning af pladsen eller om bestemte installationer. Til gengæld koster det højst 15,- kr. pr. døgn, og nogle pladser er endda gratis. De fleste

Hjartbro

steder er der dog adgang til vand og til toilet eller mult-lokum. Ellers må du "ud med spaden". Du skal tage dit affald med, når du forlader pladsen, medmindre andet er aftalt med ejeren.

Overnatning i det fri

Mere udførlige regler samt oversigt over pladserne kan du se i "Overnatning i det fri", der udgives af Friluftsrådet. Den kan købes på de fleste turistbureauer, hos Dansk Cyklist Forbund: www.dcf.dk, Nordisk Korthandel: www.scanmaps.dk eller De Frie Fugle: www.friefugle.dk

Se oversigt over teltpladser langs de sønderjyske sejladvandløb på www.sja.dk - Kultur & Fritid - Naturoplevelser - Sejle ned ad åen.

Endrupskov

Færdsel i naturen

De fleste har en god fornemmelse for, hvordan de bør opføre sig, når de opholder sig i naturen. De fleste opfører sig da også på en måde, der ikke giver problemer. Ingen er i tvivl om, at hvis de går på afmærkede stier, holder hunden i snor og ikke smider affald, gør de ikke noget galt. Alligevel er der regler for vores færdsel i naturen. Nogle af reglerne sætter begrænsninger for, hvad vi må i naturen, mens andre giver os nogle rettigheder.

Reglerne for offentlighedens adgang til naturen findes i Lov om naturbeskyttelse og i Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 842 af 4. sept. 2000: Bekendtgørelse om offentlighedens adgang til at færdes og opholde sig i naturen.

De regler, der er mest relevante i forbindelse med sejlads på vores vandløb, beskrives her. Reglerne gælder, når man færdes alene eller nogle få sammen på privat initiativ. Hvis du vil lave organiserede aktiviteter, kan der gælde andre regler.

Udyrkede arealer

Du må færdes til fods og opholde dig på udyrkede arealer, medmindre arealet er indhegnet i sin helhed. Du må kun være der fra kl. 7 til solnedgang. Der er ikke adgang til bræmmer langs vandløb, medmindre de grænser op til et område, der ellers er åbent for offentlig færdsel.

Skove

I private skove er det tilladt at gå på veje og stier. I de offentlige skove må du derimod færdes hele døgnet både på og uden for stier og veje. Du har kun ret til at færdes i private skove mellem kl. 7 og solnedgang.

Veje og stier

Du må gå på anlagte veje og befæstede stier i det åbne land. I særlige tilfælde har ejeren lov til at forbyde færdsel. Derfor skal skilte respekteres, også selvom de umiddelbart virker ulovlige.

Gode råd

Tag hensyn til dyrene - særligt i yngletiden - og lad være med at røre dyreunger.

Tag hensyn til træer, buske og blomster.

Hvis du færdes stille og roligt, kan du få øje på mange flere dyr.

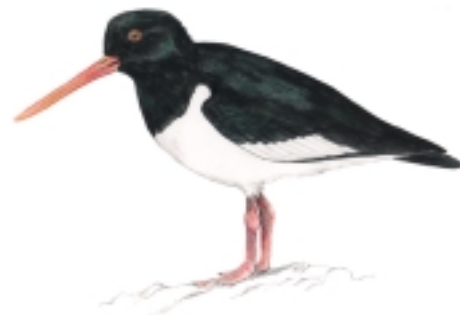

Husk at tage papir, flasker og andet affald med dig.

Det kræver altid ejerens tilladelse at slå lejr og telte.

Signaturforklaring

- Sejladvandløb
- Startsted
- Sejladsforhindring
- Vandrerhjem
- Campingplads
- Teltplads
- Kaffeplet
- Landgang

5 km

© Kort- og Matrikelstyrelsen, 2004
© COWI, 1999
ISBN: 87-7486-546-3

Udarbejdet af:
Sønderjyllands Amt, Teknisk Forvaltning, Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa, telefon: 74 33 50 50, natur@sj.dk
Tekst: Steen Rabjerg • Foto: AlsFoto • Tegninger: Ulla Conrad • Kort: Gerda Bladt
Koordineret af: Anna Marie Nørgaard • Layout: Tao Design, tao.dk